

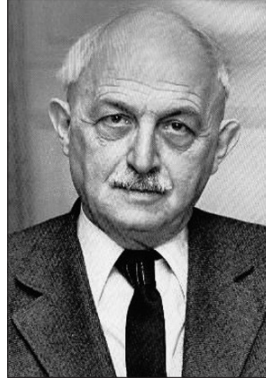
VAJDA, Georges

(1908-1981)

**Yahudi asıllı
Fransız şarkiyatçısı.**

Georges (György) Arié Yehouda Vajda 18 Kasım 1908 tarihinde Budapeşte'de doğdu. Burada Ignaz Goldziher'in yöneticiliğini yaptığı hahamlık (rabbinik) okulunda eğitim gördü ve hayatı boyunca bu eğitimin amaçlarına sadık kaldı. Goldziher ve Bernard Heler gibi ünlü hocalardan ders aldı. İbrânicе yanında Arapça öğrendi. Yirmi yaşında iken yerleştiği Paris'te rabbânî eğitimine devam etti; Yahudilik, yahudi mistisizmi, felsefe, tarih ve İslâm dini üzerine araştırmalara başladı. Rabbi ve tarihçi Maurice Liber'in rehberliğinde kendini geliştirdi. Ecole Pratique des Hautes Etudes'te Louis Massignon'un İslâm medeniyeti derslerini takip etti. 1931'de ilk makalesi "La version des septantes dans la littérature musulmane"ı *Revue des études juives*'de neşretti. 1933 yılında yayın hayatında önemli rol oynayan, Fransa'da yahudi araştırmaları için bir kaynak niteliğindeki *Revue des études juives*'in redaksiyon heyetine girdi. 1936'da Paris'teki Séminaire Israélite de France'ta ders vermeye başladı ve bu görevini 1960 yılına kadar sürdürdü. 1937'de Ecole Pratique des Hautes Etudes'te Section des Sciences Religieuses'e okutman ve 1954'te de hoca olarak tayin edildi. 1940'ta Fransa'nın Centre National de la Recherche Scientifique'e bağlı Institut de Recherche et d'Histoire des textes'te Arapça ve İbrânicе Araştırmaları bölüm başkanı oldu. II. Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Fransa'yı işgal etmesiyle birlikte pek çok yahudi sığınmacı gibi küçük bir Fransız kasabası olan Le Chambon sur Lignon'da gizlendi. Savaşın bitmesinin ardından 1946'da Faslı âlim Juda ben Nissim Ibn Malka'nın felsefesi üzerine hazırladığı *Le système théologique et philosophique de Juda ben Nissim Ibn Malka* adlı teziyle doktora-sını verdi. 1954'te *Revue des Etudes Juives*'in başkanlığına getirildi ve 1980 yılına kadar bu görevini sürdürdü (*Revue des études juives* 1961 yılında *Historia Judaica* ile birleşmiştir). 1970'te Sorbonne Üniversitesi'nde profesörlüğe yükseltildi. 1979'da emekliye ayrıldı ve 7 Ekim 1981'de Paris'te öldü.

Georges Vajda'nın bilim hayatında Yahudiliğin önemli bir yeri vardır. Bu çerçe-

Georges
Vajda

vede başta yahudi düşüncesi, mistisizmi, felsefesi ve tarihi olmak üzere pek çok konuda araştırmalar yapmıştır. Kuzey Afrika, Avrupa ve Ortadoğu'daki bazı yahudi düşünürleri üzerinde çalışmış, İslâm dini, İslâm tarihi ve İslâm düşüncesi (kelâm, tasavvuf ve felsefe) hakkında pek çok eser kaleme almış, Bibliothèque Nationale'deki Arapça ve İbrânicе el yazmalarını incelemiş, kayıtlarını kitap haline getirmiştir. Oduka geniş bir ilmî yelpazede araştırmalar yapan Vajda bir yandan Fârâbî, İbn Sî-nâ, İbn Rüşd, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Gaz-zâlî ve Silefi hakkında makaleler yazarken diğer yandan Sünnîlik ve Şîlik üzerinde durmuş, Abbâsî dönemindeki zındıklardan İsmâîlîliğe, Şîlik'teki rü'yetullah meselesinden Mâtürîdî'nin *Kitâbu't-Tevhîd*'ine ve Mu'tezile'ye kadar pek çok meseleye temas etmiştir. Vajda'nın Yahudilik'le ilgili çalışmalarında yahudi kelâmı, yahudi mistisizmi (kabala) ve Karâilîğin ayrı bir yeri vardır. Kabala ile ilgili çalışmalarında bu konuyu akademik alana taşınmasıyla ün kazanan yahudi filozofu ve tarihçi Gershom Scholem'un etkileri görülmektedir. Vajda kabalanın dışında Salmon b. Yeruhim, Yefet b. Ali ve Ya'küb el-Kirkisânî gibi Karâilîğin önde gelen kişilerini incelemiş, yahudi felsefesinin kökenleri ve öncülerini ele almıştır. Yeni Eflâtunculuğun Yahudiliğe etkileri de Vajda için önemli bir araştırma konusudur. Saîd b. Yûsuf el-Feyyûmî (Saadia Gaon), Bahya İbn Pakuda, Dunash ben Tamim, Joseph b. Shalom Ashkenazi, İsrail ben Joseph, Yûsuf el-Basîr (Joseph ben Abraham), Samuel İbn Tibbon gibi kişiler Vajda'nın üzerinde durduğu yahudi âlimlerdir. Pek çok makalesinde yahudilerle müslümanlar arasında dinî, ilmî, felsefî ve tarihî mukayeselerde bulunmuş, etkileşimlerden söz etmiş ve aldığı eğitim paralelinde hükümler vermiştir. Nitekim Kur'an ve hadis yanında İslâm kaynaklarında, yine İslâm tarihinde antisemitik unsurların bulunduğu tezini sıkça tekrarlamıştır. Vaj-

da'nın yayın hayatında *Revue des études juives*'in büyük önemi vardır. Bu yayınla birlikte *Journal asiatique*'te ve Hollanda'da çıkan *İslâm Ansiklopedisi*'nde Vajda'nın yazıları görülmektedir.

George Vajda'nın hayatı ve eserleri pek çok çalışmaya konu teşkil etmiştir. Gerard Nahon ve Charles Touati'nin editörlüğünü yaptığı *Hommage à Georges Vajda, études d'histoire et de pensée juives*'de (Louvain 1980), Vajda'nın Yahudilik ve yahudi düşüncesi hakkında yaptığı çalışmaların kapsamlı bir derlemesi sunulmuş, G. E. Weil, *Mélanges Georges Vajda. Etudes de pensée, de philosophie et de littérature juives et arabes* başlıklı kitabında (Hildesheim 1982) Vajda'nın eserleri, fikirleri ve felsefesi hakkında bilgi vermiştir.

Eserleri. J. Sublet, Vajda'nın kronolojik bibliyografyasında (*Arabica*, XXIX/3 [1982], s. 315-329) onun 283 çalışmasına yer vermektedir ki başlıcaları şunlardır: *Introduction à la pensée juive du moyen âge* (Paris 1947; Vajda'nın II. Dünya Savaşı esnasında gizlendiği dönemlerde kaleme alınmıştır); *La théologie ascétique de Bahya Ibn Paquda* (Paris 1947; eserin 1950 yılında ilâvelerle birlikte İspanyolca tercümesi yayımlanmıştır); *Repertoire des catalogues et inventaires des manuscrits arabes* (Paris 1949, Madeleine Durantet ile birlikte); *Jüdische Philosophie* (Bern 1950); *Index général des manuscrits arabes musulmans de la Bibliothèque Nationale* (Paris 1953); *Judah ben Nissim Ibn Malka, philosophe juif marocain* (Paris 1954; doktora çalışmasının kitap haline getirilmiş şeklidir); *Les certificats de lecture et de transmission dans les manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale de Paris* (Paris 1956); *L'amour de Dieu dans la théologie juive du moyen âge* (Paris 1957); *Album de paléographie arabe* (Paris 1958); *Isaac Albalag, averroïste juif, traducteur et annotateur d'Al Ghazali* (Paris 1960); *Le dictionnaire des autorités (Mu'jam aš-Şuyūh) de 'Abd al-Mu'min ad-Dimyâtî* (Paris 1962; Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin *Mu'cemü'ş-Şuyūh* adlı eserinin neşridir); *Recherches sur la philosophie et la Kabbale dans la pensée juive du moyen âge* (Paris -la Haye 1962); *Du prologue de Qirqisani à son commentaire sur la Genèse* (Berlin 1968); *Le commentaire d'Ezra de Gerone sur le cantique des cantiques* (Paris 1969); *Deux commentaires karaites sur l'écclesiaste* (Leiden 1971); *La transmission du*

VAJDA, Georges

savoir en Islam: vii-xviii siècles (Vajda'nın İslâmî konularla alâkalı makalelerinin Nicole Cottart tarafından neşridir; London 1983); *Etudes de théologie et de philosophie arabo-islamiques à l'époque classique* (Vajda'nın Ortaçağ İslâm dünyasına ait kelâm ve felsefeyle ilgili makalelerinin D. Gimaret, M. Hayoun ve J. Jolliuet tarafından yapılmış neşridir; London 1986); "La version des Septante dans la littérature musulmane" (*Revue des études juives*, 91 [Paris 1931], s. 65-70); "Les zindiqs en pays d'Islam au début de la période abbaside" (*RSO*, XVIII [1937], s. 173-229, Ecole Pratique des Hautes Etudes'deki bitirme tezidir); "Juifs et musulmans selon le hadîth" (*JA* [1937], s. 57-127); "Jeune musulman et jeune juif" (*Hebrew Union College Annual*, XII-XIII, Cincinnati [1938], s. 367-385). Müellifin bunların dışında *Encyclopédie de l'Islam*'da on yedi maddesi yayımlanmış, ayrıca çeşitli dergilerde makaleler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Fenton, *Bibliographie de l'oeuvre de Georges Vajda*, Louvain 1991; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşrikin*, Beyrut 1425/2004, s. 500-502; J. Sublet, "Bibliographie de Georges Vajda (1908-1981)", *Arabica*, XXIX/3, Leiden 1982, s. 315-329; A. Caquot, "Georges Vajda", *JA*, CCLXX (1982), s. 225-228; A. Altmann, "Georges Vajda (1908-1981)", *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, L, New York 1983, s. XIX-XXIII; S. Schwarzfuchs – Y. Lambert, "Publications de M. George Vajda", *Da'at*, sy. 10, Ramat Gan 1983, s. 53-66; Ch. Touati, "Vajda, Georges", *EJd.*, XVI, 52.

AYDIN TOPALOĞLU

VAK'A-i HAYRİYYE

(وقعة خيريه)

**Yeniçeri Ocağı'nın
ilgasını ifade eden tabir.**

II. Mahmud devrinin en önemli icraatından olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (17 Haziran 1826) Osmanlı tarihinin önde gelen duraklarından birini teşkil eder ve kaynaklarda genelde "hayırlı olay" tanımlamasıyla anılır. II. Mahmud'un, devletin idarî sisteminin Avrupa devletleri gibi merkezî bir düzeye getirilmesini ve bütün devlet kurumlarının zamanın şartlarına uygun biçimde yeniden inşasını hayatta kalmanın bir zarureti diye görmesi her şeyden önce yeni bir askerî yapılanmayı da beraberinde getirmekte, bütün bunların karşısında en önemli engel olarak duran Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını kaçınılmaz kılmaktaydı.

9 Ocak 1792'de Rusya ile yapılan Yaş Antlaşması'yla açılan barış dönemine askerî zafiyetin ne derece ciddi boyutlara ulaştığının idraki içinde girilmiş, böylece III. Selim devrine alem olan yenilenme ve yeniden yapılanma dönemi (nizâm-ı cedîd) başlamıştır. Ordunun Rus harbi henüz bitmeden savaşamayacağını resmen bildirmesiyle (11 Ağustos 1792) açığa çıkan askerî perişanlık, diğer kurumlar yanında özellikle Yeniçeri Ocağı'nın yeni bir düzene kavuşturulmasının önceliğini gözler önüne serdi. III. Selim'in ve IV. Mustafa'nın ölümüne sebebiyet veren yenilenme bir dizi darbe (Kabakçı Mustafa, 1807) ve karşı darbelerle (Alemdar Mustafa Paşa, 1808) sona erdi. Siyasî istikrarsızlık II. Mahmud'un tahta çıkması üzerine (28 Temmuz 1808) durulmakla beraber devam etti. II. Mahmud, 1826 Haziranına kadar gelen bu uzun zaman içinde hesaplı adımlar atarak bu ocağı ortadan kaldıracığı güne hazırladığını gizlemeyi başardı. Buna dair aldığı önlemler amcası döneminde girilen askerî yenilenmenin tahlilini iyi yaptığına, 1807 ve 1808 ayaklanmalarının sebeplerini çözümlediğine işaret etmektedir.

O döneme kadar meydana gelen ayaklanmaların genelde yeniçeri adıyla anılması kendisini yanıltmadı ve bu isim altında toplumun çeşitli katmanlarından değişik unsurların bir araya geldiğini iyi teşhis etti. Yeniçeri kışalarının İstanbul'un merkezinde yer alması onların halkla ilişkilerini etkilemiş, ahalîyle organik bir bağ kurulmasına yol açmış ve şehir yönetiminde söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla yeniçeri maaş kimlik belgelerinin (esâme) geniş kitleleri harekete geçiren bir unsur haline gelen ve ellerinde bu belgeler bulunan, genelde esnaf tanımlamasıyla takdim edilen kesimlerin yeniçerilik gayreti içine girdikleri artık bilinen bir gerçektir. Yeniçerilerin esnaflaşması, diğer bir ifadeyle sosyal bir kesimin etkin bir temsilcisi haline dönüşmesi XVII. yüzyıldan itibaren süratle arttı ve asrın sonlarına doğru loncalarda önemli sayıda esnaf ve zanaatkâr yeniçeri yer aldı. İstanbul taşımacılığında önemli bir kitle oluşturan hamal ve kayıkların yanında çeşitli gündelik işlerde çalışan amelelerin de hemen tamamı yeniçeri ya da yeniçeri muamelesi görenlendendi (taslakçı) ve kethüdâların genelde yeniçeriler arasından seçilmesinden ötürü bu kitleler yeniçeri zâbitleri için gerektiğinde kullanılabilir önemli bir insan kaynağı teşkil etmekteydi. Daha evvelki ayaklanmalarda alt rütbelerdeki zâbitlerin

(odabaşı, mütevellî, aşçı ustaları) ocağı harekete geçirmede daha etkin rol oynadıkları görüldüğünden II. Mahmud öncelikle bunların saf dışı edilmesine girişti. 1826 ayaklanmasında 1808 Alemdar Mustafa Vak'ası'nın aksine orta rütbedeki subayların çok daha az sayıda temsil edilmesi böyle bir temizliğin başarıyla yürütüldüğünü gösterir (Sunar, *Cauldron of Dissent*, s. 111). İstanbul'da ve ocak içinde sorun çıkarabileceklerin ayıklanması, özellikle ellerinde çok miktarda esâme bulunan orta dereceli zâbitânın tasfiyesi Ağa Hüseyin Paşa'nın yeniçeri ağalığı yaptığı dönemde (1823) büyük ölçüde halledildi. Genel tasfiyenin 1815'te yeniçeri ağalığına getirilen Seyyid Mehmed Ağa zamanında başladığı ve o zaman üç ustanın katledildiği, muhalif kul kethüdâsının azledilip sürgüne gönderildiği (*a.g.e.*, s. 178) ve Ağa Hüseyin'in ocak içindeki bazı serkeş ortaları Mora'ya yahut diğer vilâyetlere sevk ederek bertaraf ettiği bilinmektedir (Gross, s. 152). II. Mahmud bu önemli yardımcısını, başına bir iş gelmeden Kocaeli ve Hudâvendigâr sancakları ile Karadeniz Boğazı ve Rumeli sahili muhafızlığına göndererek (1823) son darbenin vurulacağı güne hazırlanması için ocağı ayırdı (Rosen, I, 9). Ağa Hüseyin Paşa ile beraber ocağın ortadan kaldırılması işinde kendisine önemli görev verilen, Boğaz'ın Anadolu sahili muhafızlığını yürüten Mehmed Reşid Paşa'nın da topladığı kuvvetlerin harekâta hazır hale gelmesi II. Mahmud'u vaktin geldiğine ikna eden en önemli etkenler arasındadır. İsnaylarda öne çıkanların zaman içinde tasfiye edilmesi veya sürgüne gönderilmesi, ocağa son darbeyi vurma işinin dört beş saatlik bir çatışma sonunda "suhûlet"le geçmesinin (Cevdet, XII, 164) başlıca sebebinin teşkil eder; ancak bunun ocak zâbitânı tarafından kavranamaması hayret vericidir. Daha sonraki bir tarihte (1857) Ahmed Vefik Paşa'nın ifadesiyle olaydan önceki dönemlerde kumanda kademesinde yalnızca "aptallar"ın bırakılmasının tesbiti bu durumu açıklığa kavuşturmaktadır (Senior, s. 127). Dönemin Avusturya elçisi Baron von Ottenfels'in Ağa Hüseyin Paşa'nın beyanına dayanarak, II. Mahmud'un ölümünden dönüp tahta çıktığı andan itibaren tuttuğu deftere ileride ortadan kaldırılması gerekenleri kaydettiğine dair verdiği bilginin (Krauter, s. 177; Yıldız, s. 39), 1826 yılına gelinceye kadarki ve ocağın ilgasından sonraki idamların eski hesapları görmek üzere en ücra köşelerde kendini unuttuklarını sananlara ka-